Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
E. SHARPSTON
представено на 19 ноември 2015 година [1]

Дело C-377/14

Ernst Georg Radlinger
Helena Radlingerová
срещу
FINWAY a.s.

(Преюдициално запитване, отправено от Krajský soud v Praze (Окръжен съд Прага), Чешка република)

„Директива 93/13/ЕО — Директива 2008/48/ЕО — Национални процесуални норми в производството по несъстоятелност — Задължение на националния съд да разглежда служебно в производството по несъстоятелност въпроси, свързани със законодателството на Съюза в областта на защитата на потребителите — Понятие „общ размер на кредита“ — Изчисляване на годишния процент на разходите — Неравноправни клаузи в договорите за потребителски кредити — Преценка на неравноправния характер на клаузите за неустойка — Последици от установяването на кумулативна неравноправност“

1. Главното производство е по инцидентен установителен иск, предявен от длъжници в рамките на производство по несъстоятелност [2]. В основата на това производство са вземания, които произтичат от неизпълнението на задължения на длъжниците по договор за потребителски кредит. В настоящото преюдициално запитване Krajský soud v Praze (Окръжен съд, Прага) иска насоки по въпроса дали уреждащите такива производства национални процесуални норми, които не му дават възможност да установи дали длъжниците се ползват от правилата за защита на потребителите, предвидени в Директива 93/13 [3] и Директива 2008/48 [4], са съвместими с правото на Съюза. По същество той иска да се установи до каква степен е длъжен да разгледа ex officio тези разпоредби, дали в съображенията си следва да отчете задължението на кредиторите да предоставят информация съгласно Директива 2008/48, как следва да се преценяват неустойките по договора за кредит в контекста на Директива 93/13 и какви следва да са последиците от констатация, че подобни неустойки са кумулативно неравноправни.

1 — Език на оригиналния текст: английски.

2 — Доколкото разбирам, изразът „инцидентен установителен иск“ в чешкото право означава иск, предявен в хода на производство по несъстоятелност, по който следва да се произнесе съдът в рамките на това производство.

3 — Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, стр. 25; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273 и поправка в ОВ L 293, 2014 г., стр. 59).

4 — Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета (ОВ L 133, стр. 66 и поправки в ОВ L 207, 2009 г., стр. 14, ОВ L 199, 2010 г., стр. 40 и ОВ L 234, 2011 г., стр. 46).

Право на Европейския съюз

Директива 93/13

2. Директива 93/13 се прилага за неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител [5]. Тя има за цел да гарантира, че договорите, сключвани с потребители, не включват неравноправни клаузи, и да защити потребителите от злоупотреба с положение от страна на продавача или предоставящото услуги лице, по-специално срещу едностранно установени договори с общи условия и неравноправно изключване на основни права от договори [6]. Когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, тя следва да се счита за неравноправна, „когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора“ [7]. Клауза, която е съставена предварително, и потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, никога не трябва да се счита за „индивидуално договорена“ за целите на член 3, параграф 1 [8]. Приложението към Директива 93/13 съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни [9], включително тези, които имат за предмет или резултат условие, според което от потребителя се изисква да изплати непропорционално висока неустойка като компенсация, когато не изпълни задълженията си [10].

3. Преценката за неравноправност на дадена клауза трябва да се извършва, „като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича“ [11].

4. Държавите членки трябва да предвидят в разпоредбите си, с които се транспонира Директива 93/13, „изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“ [12].

5. Държавите членки са длъжни да осигуряват, че „в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“ [13].

5 — Член 1, параграф 1.

6 — Четвърто и девето съображение на Директива 93/13.

7 — Член 3, параграф 1.

8 — Член 3, параграф 2.

9 — Член 3, параграф 3.

10 — Приложение, точка 1, буква д).

11 — Член 4, параграф 1.

12 — Член 6, параграф 1.

13 — Член 7, параграф 1.

Директива 2008/48

6. Директива 2008/48[14] хармонизира някои аспекти на правилата на държавите членки, отнасящи се до договорите за потребителски кредит[15]. В съображение 10 се пояснява, че макар приложното поле на Директива 2008/48 да е изрично определено в нея, в съответствие с правото на ЕС държавите членки могат все пак да прилагат нейните разпоредби към въпроси, които не попадат в приложното поле на Директивата. В настоящия случай са релевантни следните заявени цели на Директива 2008/48: развитие на по-прозрачен и ефективен кредитен пазар в рамките на вътрешния пазар[16]; постигане на пълна хармонизация при гарантиране на високо и равностойно ниво на защита на потребителите в целия Европейски съюз[17]; гарантиране, че договорите за кредит съдържат цялата необходима информация по ясен и кратък начин, за да се даде възможност на потребителите да вземат своите решения при пълно знание на фактите и да са наясно с правата и задълженията, произтичащи от договор за потребителски кредит, както и да се осигури, че потребителите в целия Европейски съюз имат информация за годишния процент на разходите (наричан по-нататък „ГПР“), която им позволява да сравняват тези проценти[18].

7. Директива 2008/48 обхваща договори за потребителски кредити[19]. При все това договори, които са „обезпечени или с ипотека, или с друго сравнимо обезщетение, използвано обичайно в дадена държава членка по отношение на недвижимо имущество, или обезпечени с право, свързано с недвижимо имущество“, са изрично изключени от приложното ѝ поле[20].

8. Релевантни са следните определения в член 3:

„[…]

в) „договор за кредит“ означава договор, въз основа на който кредитор предоставя или обещава да предостави на потребител кредит под формата на разсрочено плащане, заем или друга подобна форма на улеснение за плащане […]

[…]

ж) „общи разходи по кредита за потребителя“ означава всички разходи, включително лихва, комисиони, такси и всякакви други видове разходи, които потребителят следва да заплати във връзка с договора за кредит и които са известни на кредитора […]

з) „обща сума, дължима от потребителя“ означава сбор[а] от общия размер на кредита и общите разходи по кредита за потребителя;

14 — Впоследствие Директива 2008/48 е изменена с Директива 2011/90/ЕС на Комисията от 14 ноември 2011 година за изменение на част II от приложение I към Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, в която са предвидени допълнителни допускания за изчисляването на годишния процент на разходите (ОВ L 296, стр. 35). Директива 2011/90 обаче влиза в сила след датата, на която е сключен разглежданият договор за потребителски кредит.

15 — Член 1.

16 — Съображения 6 и 7.

17 — Съображение 9.

18 — Съображения 19 и 31.

19 — Член 2, параграф 1.

20 — Член 2, параграф 2, буква а).

и) „годишен процент на разходите“ [„ГПР“] означава общите разходи по кредита за потребителя, изразени като годишен процент от общия размер на кредита и, когато е приложимо, включително разходите, посочени в член 19, параграф 2[[21]];

[…]

л) „общ размер на кредита“ означава горната граница или общата сума, предоставена по договора за кредит;

[…]“.

9. Член 5 налага задължение за предоставяне на информация на потребителите преди сключването на договор за кредит. Макар тази разпоредба да не се разглежда в настоящия случай, посочената в нея информация намира отражение в задължителния списък с информация, която следва да се съдържа в договорите за кредит съгласно член 10. Последната разпоредба изисква договорите за кредит да се изготвят на хартиен или друг траен носител. Всяка от страните по договора трябва да получи екземпляр от договора за кредит [22]. В член 10, параграф 2 са изброени 22 точки с информация, която трябва да бъде посочена по ясен и кратък начин във всеки договор за кредит. Списъкът включва: „общия размер на кредита и условията за усвояването на кредита“ [23].

10. Доколкото Директива 2008/48 хармонизира договорите за потребителски кредити, на държавите членки се забранява да въвеждат разпоредби, различни от предвидените в нея, и да допускат потребителите да правят отказ от правата, предоставени им с разпоредбите на националното законодателство, привеждащо в изпълнение или съответстващо на тази директива [24].

11. За да транспонират Директива 2008/48, държавите членки трябва да предвидят ефективни, пропорционални и възпиращи санкции [25].

Национално право

Производство по несъстоятелност

12. Запитващата юрисдикция изяснява, че националната правна уредба на производството по несъстоятелност се прилага по следния начин.

13. Физическо лице е неплатежоспособно, когато не е в състояние да изпълни финансовите си задължения повече от 30 дни, след като задължението за плащане стане изискуемо. Длъжник, който не е търговец, може да поиска от съда по несъстоятелността да разгледа възраженията му във връзка с положението му на неплатежоспособност и да прекрати производството срещу него, като го освободи от последиците на неплатежоспособността. В това производство съдът по несъстоятелността не може да проверява действителността, размера или реда на погасяване

21 — Член 19, параграф 1 предвижда, че ГПР следва да се изчислява в съответствие с формула, съдържаща се в част I от приложение I. В член 19, параграф 2 се посочва, че за целите на изчисляването на ГПР при определянето на общите разходи по кредита следва да се изключат определени суми, дължими от потребителя, докато определени разходи трябва да се включат. Подробностите за тези суми и разходи не са релевантни по настоящото дело и поради това не съм ги посочила тук.

22 — Член 10, параграф 1.

23 — Член 10, параграф 2, буква г). Понятието „усвояване“ не е определено в Директива 2008/48. Определението в Shorter Oxford English Dictionary включва следното: „Набиране на средства чрез заеми; заемни средства“. В някои случаи понятието означава положение, при което се предоставя заем, а заемополучателят получава достъп до средствата на траншове.

24 — Член 22, параграфи 1 и 2.

25 — Член 23.

на предявените вземания дори когато възникват въпроси от приложното поле на Директива 93/13 или Директива 2008/48, освен ако тези вземания са оспорени от синдик, друг кредитор, или, по изключение, от самия длъжник. За тази цел съответната страна сезира съда по несъстоятелността с инцидентен установителен иск.

14. Когато съдът по несъстоятелността е одобрил освобождаването от последиците на неплатежоспособността с прекратяване на производството по несъстоятелност, длъжник може да предяви инцидентен установителен иск. Ако предмет на този иск е изпълняемо необезпечено вземане, съдът по несъстоятелността може да го разгледа. В такъв случай обаче преценката на съда по несъстоятелността се ограничава до това дали вземането вече не съществува, или е погасено по давност [26]. Съгласно националната процесуална уредба съдът по несъстоятелността не може да разглежда по същество инцидентен установителен иск, ако има за предмет обезпечени вземания [27].

Правна уредба в областта на защитата на потребителите и потребителските кредити

15. Запитващата юрисдикция посочва, че всеки правен акт, който по своето съдържание или цел противоречи на закона или го заобикаля или накърнява добрите нрави, е недействителен.

16. Договорът за потребителски кредит се сключва в писмена форма, а кредиторът трябва да включи в него по-специално информация за общия размер на кредита и ГПР. Неизпълнението на тези изисквания не води до недействителност на договора за кредит в неговата цялост [28]. Когато обаче потребителят се позове на това обстоятелство срещу кредитора, се приема, че за договора за кредит се прилага ставка, равна на сконтовия процент, определен от Чешката национална банка и публикуван към момента на сключване на договора; всички останали клаузи относно други плащания по потребителския кредит се считат за недействителни [29].

17. Клаузи в потребителски договори, които в нарушение на изискването за добросъвестност създават значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните във вреда на потребителя, са недействителни [30].

Факти, производство и преюдициални въпроси

18. На 29 август 2011 г. г-н Ernst Radlinger и г-жа Helena Radlingerová (наричани по-нататък „семейство Radlinger“, „потребителите“ или „длъжниците“) сключват договор за потребителски кредит с дружеството Smart Hypo (наричано по-нататък „заемодателят“). Съгласно този договор Smart Hypo предоставя заем в размер на 1 170 000 CZK (43 205 EUR) [31]. В замяна семейство Radlinger се съгласяват да изплатят сумата от 2 958 000 CZK (109 231 EUR) на 120 месечни вноски, всяка в размер на 24 375 CZK (900 EUR), платима на 20-о число на всеки месец (с изключение на първата вноска, която е трябвало да бъде платена на 31 август 2011 г., и разходите, възлизащи на 33 000 CZK: тези суми са приспаднати от предоставената главница). Сумата от 2 958 000 CZK включва следното: i) главницата в размер на 1 170 000 CZK; ii) 10 % годишна лихва върху главницата за срока на договора за кредит (също в размер

26 — Такова вземане се разглежда по същия начин, както ако вземането се оспорва от синдик (член 410, параграфи 2 и 3 от Закон № 182/2006 относно несъстоятелността и начините за нейното уреждане, изменен със Закон № 185/2013 (наричан по-нататък „Закон относно несъстоятелността“).

27 — Член 160, параграф 4 от Закона относно несъстоятелността.

28 — Член 6, параграф 1 от Закон № 145/2010 относно потребителския кредит и приложение 3 към него.

29 — Член 8 от Закона относно потребителския кредит.

30 — Член 55, параграф 2 и член 56 от Гражданския кодекс.

31 — Посочвам приблизителната равностойност в евро по текущия обменен курс. Според моето пресмятане има известно разминаване в изчисленията. Ако договорът е бил за връщане на 120 вноски по 24 375 CZK, общата сума за връщане възлиза на 2 925 000 CZK и следователно не включва сумата от 33 000 CZK (1 219 EUR).

на 1 170 000 CZK); iii) такси на заемодателя в размер на 585 000 CZK (21 602 EUR) и iv) разходите, посочени по-горе [32]. От погасителния план по договора следва, че между 31 август 2011 г. и 20 юли 2017 г. плащанията на семейство Radlinger на практика са предназначени за покриване на разходите, лихвата и и таксите на заемодателя. Едва от 73-тата месечна вноска те започват да изплащат главницата. ГПР е изчислен на 28,9 % [33].

19. Същевременно семейство Radlinger се съгласяват да обезпечат кредита, както следва: i) ипотека на семейното жилище и земята; ii) застраховка на имота, съгласно която при настъпване на застрахователното събитие всички обезщетения се изплащат директно на кредитора; и iii) нотариален акт с клауза за незабавна изискуемост на дълга.

20. Освен законоустановената лихва за забава семейство Radlinger се задължават по договора за кредит да платят на заемодателя договорна неустойка от 0,2 % от главницата за всеки започнат ден забава на главницата, таксите на заемодателя или лихвите. В случай на забава над един месец те се задължават също да платят еднократна договорна неустойка в размер на 117 000 CZK (4 320 EUR) и еднократно обезщетение в размер на 50 000 CZK (1 846 EUR) за разходите на заемодателя за събиране на дължимата сума, които не включват разходите за извънсъдебни и съдебни производства и разходите за юридическо представителство [34].

21. Ако семейство Radlinger не изпълняват задълженията си по погасяване на кредита или заемодателят установи, че в молбата си за кредит са предоставили невярна или силно изопачена информация или че са затаили съществена информация, заемодателят може да поиска незабавно плащане на главницата със свързаните разходи, посочени в договора за кредит. Освен това договорните неустойки и законоустановената лихва стават изискуеми.

22. На 27 септември 2011 г. заемодателят уведомява семейство Radlinger, че му е станало известно, че са укрили от него обстоятелство, че срещу имота им е било насочено принудително изпълнение. Предмет на изпълнение е била сума в размер на 4 285 CZK (158 EUR). Заемодателят обаче иска на това основание незабавно погасяване на цялото задължение. С писмо от 19 ноември 2012 г. той повтаря искането си, като посочва, че плащанията на семейство Radlinger по договора за кредит са нередовни и просрочени. Според запитващата юрисдикция обаче семейство Radlinger не са били в забава до декември 2012 г.

23. Впоследствие дружеството FINWAY a.s. (наричано по-нататък „Finway“ или „кредиторът“), ответникът в главното производство, става правоприемник на Smart Hypo по тези вземания.

24. На 26 април 2013 г. запитващата юрисдикция обявява семейство Radlinger за неплатежоспособни, назначава синдик и поканва кредиторите да предявят вземанията си. На 23 май 2013 г. в рамките на производството по несъстоятелност Finway предявява две изпълняеми вземания. Първото е обезпечено вземане за 3 045 991 CZK (112 480 EUR). Второто е необезпечено вземане в размер на 1 359 540 CZK (50 204 EUR), представляващо договорната неустойка за забава на плащанията в размер на 0,2 % на ден от 23 септември 2011 г. до 25 април 2013 г.

32 — Наричам точки ii), iii) и iv) „свързани разходи“ по заема.

33 — Запитващата юрисдикция, която единствена може да се произнася по фактите, трябва да провери изчисляването на ГПР. Предвид посочените в акта за преюдициално запитване суми и определенията в член 3, букви ж), з), и) и л) от Директива 2008/48 за мен не е ясно как се получава ГПР в размер на 28,9 %.

34 — Ще наричам тези суми заедно „договорни неустойки“.

25. На 3 юли 2013 г. в хода на производството по възраженията семейство Radlinger приемат, че вземанията са изпълняеми, но оспорват размера както на обезпеченото, така и на необезпеченото вземане, като твърдят, че клаузите на първоначалния договор за кредит накърняват добрите нрави. Те поддържат, че сумата, която са задължени да платят (1 496 801 CZK (55 272,70 EUR), е значително по-ниска от предявените от Finway вземания. Синдикът не оспорва вземането на Finway.

26. С определение от 23 юли 2013 г. въз основа на погасителен план запитващата юрисдикция прекратява производството по несъстоятелност и освобождава семейство Radlinger от последиците на неплатежоспособността. На следващия ден семейство Radlinger предявяват инцидентен установителен иск, с който искат вземанията на Finway да бъдат обявени за незаконосъобразни, тъй като накърняват добрите нрави.

27. Запитващата юрисдикция отбелязва, че националната уредба относно производството по несъстоятелност не ѝ позволява да разгледа по същество инцидентния установителен иск на семейство Radlinger. Съгласно посочената уредба такива искове могат да се предявяват само в случаи, в които освобождаването на длъжника от последиците на неплатежоспособността с прекратяване на производството е одобрено от съда по несъстоятелността. В настоящия случай националните норми изобщо не разрешават на семейство Radlinger да предявят инцидентен установителен иск срещу обезпеченото вземане. Поради това тази част от иска следва да се отхвърли. Националните норми обаче предвиждат възможност длъжник да предяви инцидентен установителен иск с предмет необезпечено вземане.

28. За да се произнесе по инцидентния установителен иск на семейство Radlinger, Krajský soud v Praze отправя преюдициално запитване по обобщените по-долу въпроси:

1) Член 7, параграф 1 от Директива 93/13 и член 22, параграф 2 от Директива 2008/48 или други разпоредби от правото на ЕС в областта на защитата на потребителите допускат ли национални разпоредби, които в производство по несъстоятелност:

   — позволяват на съда да разглежда действителността, размера или реда на вземанията срещу длъжник, който е потребител, само въз основа на инцидентен установителен иск, предявен от синдик, кредитор или от длъжника?

   — позволяват на такъв длъжник да поиска от съда проверка на предявените вземания на кредиторите i) само когато е налице одобрено освобождаване на длъжника от последиците на неплатежоспособността с прекратяване на производството, ii) само по отношение на необезпечени вземания и iii) когато са налице изпълняеми вземания, признати с решение на компетентен орган, само с оглед на твърдението, че вземането вече не съществува или че е погасено по давност?

2) Доколко в производство по несъстоятелност относно вземания по договор за потребителски кредит съдът трябва да вземе предвид ex officio (дори при липса на възражение от страна на потребителя) липсата на предоставяне от страна на заемодателя на информацията, изисквана по член 10, параграф 2 от Директива 2008/48, и да обяви за нищожни договорните клаузи в съответствие с националното право?

При утвърдителен отговор на първия или на втория въпрос:

3) Имат ли посочените разпоредби от тези директиви директен ефект и могат ли да се прилагат пряко, при положение че с преразглеждане ex officio съдът се намесва в хоризонталните отношения между потребителя и доставчика на стоки или услуги?

4) Какъв е „общият размер на кредита“ по смисъла на член 10, параграф 2, буква г) от Директива 2008/48 и какъв е „размерът на усвояването“ във формулата за изчисляване на ГПР съгласно приложение I към посочената директива, ако i) в договора за кредит формално е определен размер на кредита, който следва да бъде изплатен, но ii) е уговорено, че вземанията на заемодателя за такси и за първата(ите) погасителна(и) вноска(и) ще бъдат прихванати от тази сума, така че прихванатите суми на практика изобщо не се изплащат на потребителя, а остават през цялото време на разположение на заемодателя? Доколко включването на тези суми се отразява на изчислението?

5) Какво е необходимо да се вземе предвид при преценката дали клаузите за неустойка са неравноправни по смисъла на точка 1, буква д) от приложението към Директива 93/13 — кумулативното действие на всички подобни клаузи в договора, независимо дали кредиторът настоява те да бъдат изпълнени изцяло, или съгласно националното право някои от тях могат да бъдат счетени за недействителни, или действието само на тези неустойки, които действително са били поискани или могат да бъдат поискани?

6) В случай че договорните неустойки бъдат приети за неравноправни, необходимо ли е да се оставят без приложение всички отделни неустойки, които (само разгледани заедно обаче) са довели съда до констатацията, че размерът на компенсацията е непропорционално висок по смисъла на точка 1, буква д) от приложението към Директива 93/13, или трябва да се оставят без приложение само някои от тях (и в такъв случай въз основа на какви критерии)?

29. Писмени становища са представили семейство Radlinger, Finway, правителствата на Чешката република и Полша, както и Европейската комисия. В съдебното заседание от 15 юли 2015 г. Германия и Комисията представят устни становища.

Съображения

По първия преюдициален въпрос

30. С първия си преюдициален въпрос запитващата юрисдикция иска да се установи дали националната правна уредба относно производството по несъстоятелност във връзка с дълг, произтичащ от договор за потребителски кредит, която: i) изисква от длъжника да предяви инцидентен установителен иск в главното производство по несъстоятелност, за да се разгледа действителността, размерът или редът на погасяване на вземанията, и ii) ограничава правото му да поиска разглеждане на тези вземания, е съвместима с правото на Съюза, и по-специално с Директива 93/13 и Директива 2008/48. Имплицитно това поставя и въпроса дали подобни норми са съвместими с принципите на равностойност и ефективност [35].

31. Най-напред ще разгледам положението с оглед на Директива 93/13, която създава система за защита на потребителите и предотвратяване на обвързването им с неравноправни клаузи и изисква от държавите членки да осигурят, че съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на подобни клаузи в потребителски договори [36]. Безспорно е, че за целите на тази директива семейство Radlinger са потребители, а заемодателят е доставчик.

35 — Държавите членки следва да определят процесуалните правила или условията във връзка с производствата, предназначени да гарантират защитата, предоставена от правото на Съюза (принцип на националната процесуална автономия). Посоченият принцип се подчинява на условието тези правила да не са по-неблагоприятни от правилата, които уреждат подобни вътрешни положения (принцип на равностойност), нито да правят прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени на потребителите от правото на Съюза (принцип на ефективност); вж. например решения Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, т. 46) и ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, т. 51).

36 — Вж. член 6, параграф 1 и член 7 от Директива 93/13. Вж. също определение Pohotovosť (C-76/10, EU:C:2010:685, т. 41).

32. Що се отнася до принципа на равностойност, в акта за преюдициално запитване запитващата юрисдикция посочва, че съдът, сезиран в производство по несъстоятелност, не може да разгледа на каквото и да е основание действителността, размера или реда на вземанията, освен ако заинтересованото лице — синдик, кредитор или (както в настоящия случай) длъжникът — предяви инцидентен установителен иск. Положението не се променя, когато производството по несъстоятелност се отнася до задължения, произтичащи от потребителски договор. Поради това Съдът не разполага с информация, въз основа на която може да се предположи, че националните процесуални норми, изискващи длъжник да предяви инцидентен установителен иск — например за да оспори действителността на вземане на кредитор, с мотива че договорът, от който произтича вземането, е несъвместим с правилата на Съюза в областта на защитата на потребителите — са по-неблагоприятни от правилата, които уреждат други подобни вътрешни положения.

33. По отношение на принципа на ефективност съгласно постоянната съдебна практика всеки случай, в който се поставя въпросът дали национална процесуална норма прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, трябва да се анализира, като се държи сметка за мястото на тази норма в съвкупността, която представляват производството, неговото развитие и неговите особености пред различните национални инстанции [37]. От тази гледна точка следва да се вземат под внимание, ако е необходимо, принципите, които стоят в основата на националната съдебна система, като принципа за гарантиране на правото на защита, принципа на правна сигурност и ефективното развитие на производството [38].

34. Предвид разглежданите национални процесуални норми налице ли е невъзможност или прекомерна трудност за съда по несъстоятелността да разгледа действителността, размера или реда на вземанията, произтичащи от договор за потребителски кредит, и правят ли тези норми прекомерно трудно длъжник, който е потребител, да оспори предявено вземане?

35. Запитващата юрисдикция изтъква, че тези норми не ѝ позволяват да разгледа в инцидентно производство законосъобразността на първото вземане (в размер на 3 045 991 CZK), защото това вземане е обезпечено. Тя може да разгледа инцидентния установителен иск за второто вземане (в размер на 1 359 540 CZK), тъй като това вземане е едновременно изпълняемо и необезпечено. Нейната проверка обаче се извършва при спазване на съществени ограничения. Такива необезпечени вземания могат да се проверяват само по отношение на тяхната действителност, размер или ред на погасяване, а правото на длъжниците да ги оспорват е ограничено по основание до несъществуване или погасяване на вземането по давност [39].

36. Вследствие на тези специфики е невъзможно длъжници в положението на семейство Radlinger да оспорват обезпечени вземания. По-специално когато обезпечените вземания се отнасят до задължения, произтичащи от договори за потребителски кредит, не могат да се оспорват нито действителността на вземането, нито изчислението на дължимата сума. От основно значение за точното установяване на тези два аспекта е дали договорът, въз основа на който е възникнал дългът, е съвместим с правилата на Съюза в областта на защитата на потребителите. От разпоредбите на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 следва, че последицата, когато не се спазват правилата в областта на защитата на потребителите, следва да

37 — Вж. като скорошен пример решение Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, т. 43 и цитираната съдебна практика). В заключението си по посоченото дело предлагам малко по-различна формулировка: „[…] необходимо [е] да се вземе предвид мястото на конкретна разпоредба в производството, както и ходът и особеностите на това производство, разгледани като цяло, пред различните национални инстанции […]“ (заключение на генералния адвокат Sharpston по дело Faber, C-497/13, EU:C:2014:2403, т. 59).

38 — Вж. решение AsturcomTelecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, т. 39 и цитираната съдебна практика).

39 — Вж. точки 12—14 по-горе.

бъде, че клаузите в договора, които установяват дълга, се считат за неравноправни и не обвързват потребителя. Национални разпоредби като разглежданите в главното производство обаче възпрепятстват сезирания съд да извърши необходимата проверка и не позволяват на длъжника сам да предяви иск.

37. Според мен това е несъвместимо с принципа на ефективност.

38. Що се отнася до изпълняемите необезпечени вземания, изглежда ако не невъзможно, то със сигурност прекомерно трудно за длъжници да оспорват законосъобразността на такива вземания, поради това че произходът на дълга, свързан с несъстоятелността (потребителския договор) е несъвместим с правилата на ЕС в областта на защитата на потребителите. Макар длъжниците да могат да предявят инцидентни установителни искове, с които да оспорят действителността, размера и реда на погасяване на такива вземания (последното очевидно изглежда ирелевантно в настоящия случай), основанията, на които могат да правят това, са ограничени. Приложимите национални разпоредби не предвиждат съдът служебно да разглежда действителността или размера на вземания, произтичащи от договор за потребителски кредит, а длъжниците могат да се позоват само на това, че изпълняемите необезпечени вземания вече не съществуват или че са погасени по давност. Според мен тези правила всъщност не позволяват на потребители, които са длъжници, да оспорват действителността или размера на такива необезпечени вземания, когато тези вземания се основават на клаузи, изрично забранени от Директива 93/13[40].

39. С оглед на изложеното стигам до извода, че Директива 93/13 следва да се тълкува в смисъл, че не допуска национални процесуални норми като разглежданите в главното производство, които: i) не дават възможност на съд по несъстоятелността, когато се произнася по инцидентен установителен иск, служебно да проверява действителността, размера или реда на изпълняеми необезпечени вземания, произтичащи от договор за потребителски кредит; ii) не дават възможност на такъв съд служебно да проверява законосъобразността на обезпечено вземане и iii) правят невъзможно и/или прекомерно трудно потребител, който е длъжник, да оспорва изпълняеми необезпечени вземания, когато такива вземания произтичат от договор за потребителски кредит, макар на съда по несъстоятелността да са известни всички необходими за това правни и фактически обстоятелства.

40. Запитващата юрисдикция иска указания и по въпроса дали член 22, параграф 2 от Директива 2008/48 допуска разглежданите национални процесуални норми. По мое мнение не е необходимо да се отговаря на този аспект на първия въпрос. Член 22, параграф 2 изисква държавите членки да гарантират, че потребителите не могат да правят отказ от правата, предоставени им с разпоредбите на националното законодателство, привеждащо в изпълнение или съответстващо на Директива 2008/48. Не намирам нищо в посочените в акта за преюдициално запитване национални норми относно отказа на потребител от предоставените му права по смисъла на член 22, параграф 2, което да е релевантно в настоящия случай. Освен това в изложението на фактическата обстановка от страна на запитващата юрисдикция не се посочва, че семейство Radlinger се направил отказ от правата, които са им предоставени от националните разпоредби, привеждащи в изпълнение тази директива. Следователно член 22, параграф 2 от Директива 2008/48 няма очевидна връзка с въпроса дали принципите на равностойност и ефективност допускат разглежданите национални разпоредби.

40 — Вж. член 3, параграф 1, във връзка с точка 1, буква д) от приложение I към Директива 93/13.

По втория преюдициален въпрос

41. С втория си преюдициален въпрос запитващата юрисдикция повдига два проблема. Първо, трябва ли националните съдилища да установят ex officio дали даден кредитор не е предоставил посочената в член 10, параграф 2 от Директива 2008/48 информация, дори когато длъжникът не изтъква това основание? Второ, ако кредиторът не е предоставил тази информация, недействителен ли е договорът за потребителски кредит съгласно националното право?

42. Преди да разгледам тези въпроси, ще припомня, че съгласно договора за кредит в главното производство семейство Radlinger са се съгласили да вземат заем срещу обезпечение и че последващото производство по несъстоятелност се отнася до *две вземания*, свързани с този дълг. Първото вземане (3 045 991 CZK) е гарантирано по три начина, включително с обезпечение под формата на ипотека. Второто вземане (1 359 540 CZK) се състои от договорни неустойки съгласно договора за кредит вследствие на неизпълнение на задълженията за погасяване от страна на семейство Radlinger.

43. В приложното поле на Директива 2008/48 попада по-скоро договорът за кредит, а не произтичащите задължения или вземанията на кредитора. Обезпечените с ипотека договори за кредит обаче са изрично изключени от приложното поле на тази директива (член 2, параграф 2, буква а). В становището си Комисията посочва, че приложното поле на националните разпоредби за транспониране е по-широко от това на член 2 от Директива 2008/48, тъй като те обхващат и договори за кредит, обезпечени с ипотека. Това положение не противоречи на целите на Директива 2008/48. В съответствие с правото на ЕС държавите членки могат да запазят или да въведат национално законодателство, което съответства на някои или всички разпоредби на Директива 2008/48 и отнасящо се до договори за кредит, които не попадат в приложното ѝ поле [41].

44. Освен това съгласно постоянната съдебна практика в рамките на преюдициалното производство, въведено с член 267 ДФЕС, запитващата юрисдикция следва да прецени необходимостта от преюдициално заключение и релевантността на преюдициалните въпроси [42]. Съдът може да откаже да се произнесе по поставен от национална юрисдикция въпрос само ако е съвсем очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора в главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или когато Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси [43]. Настоящият случай не е такъв. Поради това най-малкото не е очевидно, че тълкуването на член 10, параграф 2 от Директива 2008/48 не може да бъде релевантно за решаването на спора в главното производство по отношение на първото вземане [44].

45. Следователно разглежданото национално законодателство трябва да се прилага в съответствие с Директива 2008/48 съгласно тълкуването, дадено ѝ от Съда.

46. За анализа в настоящия случай е без значение дали при липсата на правилата за транспониране в Чешката република договорът за кредит, от който произтича обезпеченият дълг, би попаднал извън приложното поле на Директива 2008/48 и дали необезпечените кредити се уреждат от тази директива. Ето защо е по-добре тези въпроси да се оставят открити, за да бъдат разгледани в бъдещо дело, когато са релевантни.

41 — Вж. съображение 10 от Директива 2008/48, цитирано в точка 6 по-горе, и решение SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, т. 40—43).

42 — Решение SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, т. 48).

43 — Решение SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, т. 49).

44 — Решение SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, т. 50) и определение Pohotovosť (C-76/10, EU:C:2010:685, т. 33—35).

47. На следващо място ще отбележа, че в член 10, параграф 2, буква г) от Директива 2008/48 се съдържа списък от 22 точки с информация, която трябва да бъде посочена в договор за кредит. Необходимо ли е да се установи дали националните съдилища следва да извършат проверка ex officio във връзка с всяка от тези точки?

48. Нормативната структура на Директива 2008/48 предвижда на потребителите да се предоставя информация както преди сключването на договор за кредит, така и в самия договор [45]. В информацията, посочена в член 10 („Информация, която следва да се съдържа в договорите за кредит“), са отразени 19-те точки, посочени в член 5 („Преддоговорна информация“), като целта и на двете разпоредби е да се гарантира, че потребителят е напълно информиран [46].

49. Запитващата юрисдикция иска указания дали националните съдилища следва да проверяват ex officio дали е изпълнено предвиденото в член 10, параграф 2, буква г) задължение да се информира потребителят за „общия размер на кредита и условията за усвояването на кредита“. Трябва ли националният съд да вземе предвид обстоятелството, че кредиторът не е предоставил „точната“ — както я определя запитващата юрисдикция — информация за общия размер на кредита? В разглежданото фактическо положение в договора за кредит се посочва размер на кредита, който следва да бъде изплатен на потребителя, но съгласно договора разходите на заемодателя (например административните такси и първоначалните вноски за погасяване на лихвата) следва да се прихванат от размера на заема, а съответстващите на тези разходи суми на практика така и не се предоставят на потребителя. ГПР е по-нисък, когато тези разходи са включени в общия размер на кредита, отколкото когато те не са включени в действително изплатената сума [47]. Поради това запитващата юрисдикция иска да се установи дали националните съдилища трябва да разглеждат ex officio непредоставянето на информация за общия размер на кредита от страна на кредитора, както изисква член 10, параграф 2, буква г).

50. Този въпрос е от особено значение за решаване на спора по главното производство: ако запитващата юрисдикция установи, че потребителят не е бил информиран за общия размер на кредита, се прилага друга лихва, както и други разпоредби ще се считат за недействителни [48].

51. Съдът многократно е постановявал, че националните съдилища трябва да прилагат ex officio някои разпоредби на законодателството на ЕС в сферата на защитата на потребителите. Това изискване „е обосновано със съображението, че въведената с тези директиви система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика, от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност, и че съществува немалък риск, по-специално поради незнание, потребителят да не се позове на правната норма, предназначена да го защитава“ [49]. Съдът е приложил тези принципи (например) при разглеждане на правото на потребителя да предяви претенции спрямо кредитора съгласно член 11, параграф 2 от Директива 87/102 [50] и във връзка с правото на потребител да оттегли съгласието си по договор, сключен извън търговския обект [51]. По делото Faber [52], където възниква въпросът за гаранцията, която продавачът дължи на купувача в

45 — Вж. точка 9 по-горе.

46 — Вж. съображения 19 и 31 от Директива 2004/48.

47 — Вж. точка 59 и сл. по-долу, където разглеждам четвъртия преюдициален въпрос.

48 — Вж. точка 16 по-горе.

49 — Вж. решение Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, т. 42 и цитираната съдебна практика).

50 — Директива на Съвета от 22 декември 1986 година за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно потребителския кредит (ОВ L 42, стр. 48; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 1, стр. 252). Вж. също решение Rampion и Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, т. 60—65).

51 — Вж. решение Martín Martín (C-227/08, EU:C:2009:792).

52 — Вж. решения Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, т. 45—57) и Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, т. 46).

рамките на договор за продажба с предмет моторно превозно средство, националната юрисдикция иска да се установи длъжна ли е служебно да провери дали купувачът има качеството на потребител по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 1999/44[53], въпреки че в националното производство г-жа Faber не се е позовала на това качество.

52. Според мен същите принципи могат успешно да се използват, за да се прецени дали национални процесуални норми като разглежданите в главното производство правят прилагането на правото на Съюза невъзможно или прекомерно трудно. С други думи: съвместими ли са тези национални норми с принципа на ефективност[54]?

53. От изложените от запитващата юрисдикция процесуални норми относно производството по несъстоятелност е видно, че националните съдилища нямат възможност да проверят дали е изпълнено изискването кредиторите да предоставят на потребителите, които са длъжници, информацията, изисквана по член 10, параграф 2, буква г). Очевидно и самото семейство Radlinger не са могли да поставят въпроса.

54. Потребителите се нуждаят от посочената в член 10, параграф 2, буква г) информация: i) за да имат възможност да преценят сумата, която плащат за кредита; ii) за да установят дали могат да получат по-добри условия другаде и iii) за да организират личните си финанси с цел да избегнат затрудненията и неудобствата, до които води положението на неплатежоспособност. Тези елементи съответстват на целите на Директива 2008/48 за предоставяне на високо ниво на защита на потребителите и създаване на реален вътрешен пазар[55]. Информацията, свързана с общия размер на кредита, е релевантна за изчисляването на ГПР съгласно договора за потребителски кредит[56]. Това, което може да е от още по-непосредствено значение за потребителя, са условията за усвояване на кредита: каква сума ще му бъде предоставена по договора за кредит?

55. Ако националните процесуални норми не позволяват на потребител, който е станал длъжник, да възрази срещу непредоставянето от страна на кредитора на информация в съответствие с член 10, параграф 2, буква г), потребителят не може да се ползва от защитата, предоставена от Директива 2008/48.

56. Въпросът дали в настоящото производство тази информация е била предоставена, може да засегне действителността на вземането на кредитора, както и размера на задължението на длъжника. Ако сезираният съд не може да разгледа този въпрос, той няма възможност да установи дали произтичащите от договора за потребителски кредит вземания попадат в (по-широкия) обхват на националните разпоредби, транспониращи Директива 2008/48. Той не може също да приложи националните норми, които налагат санкции, когато кредиторът не е предоставил информация за общия размер на кредита и за условията относно усвояването на кредита. Тези национални норми могат до доведат до намаляване или дори до погасяване на задължението на потребителя.

53 — На Европейския парламент и на Съвета от 25 май 1999 година относно някои аспекти на продажбата на потребителски стоки и свързаните с тях гаранции (ОВ L 171, стр. 12; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 5, стр. 89).

54 — Вж. бележка под линия 35 по-горе.

55 — Вж. съображения 6, 7, 8 и 9 от Директива 2008/48.

56 — ГПР се определя като общите разходи по кредита, изразени като годишен процент от общия размер на кредита; вж. също член 3, буква и) от Директива 2008/48.

57. Оттук следва, че процесуални норми, които не дават възможност на национален съд да провери дали е изпълнено изискването, определено в член 10, параграф 2, буква г) от Директива 2008/48, накърняват ефективността на защитата, предоставена от тази директива. Националният съд трябва да може да извърши тази проверка ex officio и когато е уместно, по силата на националното право да наложи санкции за неспазването на посоченото изискване [57].

58. Предвид изложеното стигам до извода, че член 10, параграф 2, буква г) от Директива 2008/48 следва да се тълкува в смисъл, че национален съд, който е сезиран в производство по несъстоятелност във връзка с договор за потребителски кредит, трябва да провери ex officio дали кредиторът е предоставил на длъжника предвидената в тази разпоредба информация и да наложи съответните санкции съгласно националното право, когато това задължение не е изпълнено [58].

По четвъртия преюдициален въпрос

59. В случаите, когато в договор за потребителски кредит се посочва размер на кредита, който следва да бъде изплатен, но е уговорено, че вземанията на кредитора за такса и за първата(ите) погасителна(и) вноска(и) се прихващат от тази сума, така че тези суми на практика изобщо не се предоставят на потребителя, а остават през цялото време на разположение на кредитора: i) какъв е „общият размер на кредита“ по смисъла на член 10, параграф 2, буква г) от Директива 2008/48; ii) какъв е „размерът на усвояването“ във формулата за изчисляване на ГПР в приложение I към посочената директива и iii) доколко включването на тези суми се отразява на изчислението?

60. Съгласно определението в член 3, буква л) „[…] общ размер на кредита“ означава „[…] горната граница или общата сума, предоставена по договора за кредит“. В текста на Директива 2008/48 обаче не се посочва дали тази сума включва, в допълнение към сумата на заема, която потребителят действително получава, разходи като административни такси и първоначални плащания на лихвата, които се удържат от заемодателя, без изобщо да са изплащат на потребителя, или даденото определение се отнася до получената от потребителя сума, която не включва тези разходи [59].

61. Комисията, Чешката република, Германия и Полша споделят последното тълкуване за общ размер на кредита. Тези страни не спорят също, че ако общият размер на кредита вместо това се определя по такъв начин, че да се добавят тези разходи към действително изплатената на потребителя сума, това би позволило да се формира ГПР, който изглежда по-нисък, отколкото ако е изчислен само въз основа на изплатената на потребителя сума, която не включва разходи. Нито семейство Radlinger, нито Finway са предложили коментари по този въпрос.

57 — Запитващата юрисдикция трябва да провери дали санкциите са ефективни, пропорционални и възпиращи по смисъла на член 23 от Директива 2008/48. От информацията в точка 16 по-горе изглежда, че случаят е такъв.

58 — Вж. решение Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, т. 59 и цитираната съдебна практика).

59 — Комисията дава пример на стр. 11, бележка под линия 12 от Работен документ на службите на Комисията, озаглавен „Насоки относно прилагането на Директива 2008/48/ЕО („Директива за потребителския кредит“) във връзка с разходите и Годишния процент на разходите“ SWD(2012) 128 окончателен (наричан по-нататък „Насоките на Комисията относно прилагането на Директива 2008/48/ЕС“). Кредитор предоставя кредит в размер на 5 000 EUR, но се договаря с потребителя разходите, възлизащи на 100 EUR, да се платят от тази сума, а не с други средства на потребителя. По този начин потребителят получава за ползване 5 000 EUR минус 100 EUR = 4 900 EUR. Комисията счита, че последната сума е общият размер на кредита, определен в член 3, параграф l от Директива 2008/48.

62. Според мен естественото значение на израза „[…] общата сума, *предоставена* по договора за кредит“ [60] е „сумата на кредита, която не включва разходите на заемодателя“. Това е сумата, която е действително изплатена на потребителя, и по този начин му е предоставена за ползване. Тази сума съответства и на размера на усвояването във формулата за изчисляване на ГПР в приложение I към Директива 2008/48.

63. Подобно тълкуване е в съответствие и със замисъла на Директива 2008/48, като се има предвид посоченото в член 3, буква з), че „обща сума, дължима от потребителя“ означава сбор[а] от общия размер на кредита и общите разходи по кредита за потребителя“. Ако се счита, че „общият размер на кредита“ включва разходи като плащания за лихви и административни такси, при установяването на общата сума, дължима от потребителя, тези елементи биха били отчетени два пъти — веднъж, когато се установява „общият размер на кредита“, и втори път, когато се установяват общите разходи по кредита за потребителя, както е определено в член 3, буква ж). Това би довело до непоследователност в структурата на Директивата.

64. Разходите, които може да се изисква потребителят да плати по силата на договор за потребителски кредит, могат да се различават по своето естество и да се изчисляват от кредиторите посредством различни методи и променливи [61]. Ако при изчисляването на ГПР се вземат предвид такива елементи, това би накърнило целите на Директива 2008/48 за осигуряване на прозрачност и сравнимост на предложенията за сключване на договор за кредит. Когато разходите не се изчисляват по единни правила, включването на разходи в „общия размер на кредита“ ще направи по-трудно или дори невъзможно реалистичното сравнение. Ето защо такива разходи следва да се изключат от изчисляването на ГПР именно с цел да се осигури прозрачност и сравнимост.

65. Накрая, искам да изтъкна, че Директива 2008/48 е мярка за пълна хармонизация [62]. Следователно от съществено значение е „общият размер на кредита“ и сумите, включени в усвояването за целите на прилагането на формулата в приложение I, да се тълкуват по един и същ начин във всички държави членки.

66. Предвид изложеното считам, че „общият размер на кредита“ съгласно член 10, параграф 2, буква г) от Директива 2008/48 означава сумите, предоставени на потребителя съгласно договор за кредит по смисъла на член 3, буква л), т.е. сумите, които действително са изплатени от заемодателя на потребителя и следователно са му предоставени за ползване, без да включват каквито и да е разходи, дължими на кредитора. Размерът на усвояването във формулата за изчисляване на ГПР съгласно приложение I към тази директива е същият като общия размер на кредита.

По третия преюдициален въпрос

67. С третия си преюдициален въпрос запитващата юрисдикция иска да се установи дали разпоредбите на Директива 93/13 и Директива 2008/48 имат директен ефект, като се взема предвид по-специално обстоятелството, че главното производство се отнася до „хоризонтален“ частноправен спор.

68. Според мен този въпрос, строго погледнато, е ирелевантен.

60 — Курсивът е мой.

61 — Вж. Насоките на Комисията относно прилагането на Директива 2008/48/ЕО, стр. 5.

62 — Вж. съображение 9.

69. Разпоредбите и на двете директиви са транспонирани в националното право. Поради това нито една от страните не трябва да се позовава пряко на тях.

70. Доколкото спорът в главното производство е между потребител и доставчик, никоя от страните не може да се позовава на директния ефект на Директива 93/13 или Директива 2008/48. Съгласно постоянната съдебна практика обаче националната юрисдикция, която е сезирана по спор между частноправни субекти, е длъжна, при прилагането на вътрешноправните разпоредби, да вземе предвид нормите от националното право в тяхната цялост и във възможно най-голяма степен да ги тълкува предвид текста и целта на приложимата в областта директива, за да се стигне до решение, съответстващо на преследваната от нея цел [63].

По петия и шестия преюдициален въпрос

71. С петия си преюдициален въпрос запитващата юрисдикция иска насоки относно значението на точка 1, буква д) от приложението към Директива 93/13. Целта на шестия преюдициален въпрос е да се установи дали договорни неустойки като разглежданите в настоящия случай са неравноправни по смисъла на посочената директива и ако това е така, дали националните съдилища трябва да изключат прилагането на всички подобни клаузи или само на някои от тях. Ще разгледам двата въпроса заедно.

72. В съответствие с точка 1, буква д) от приложението към Директива 93/13 условия, които имат за цел или резултат от потребителя да се изисква да изплати непропорционално висока неустойка като компенсация, когато не изпълни задълженията си, са неравноправни по смисъла на Директивата и следователно съгласно член 6, параграф 1 не са обвързващи.

73. Съдът е постановил, че член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от Директива 93/13 определят общите критерии за преценка дали договорни клаузи, които попадат в приложното поле на Директивата, са неравноправни. В този законодателен контекст националните съдилища трябва да установят дали конкретна клауза е неравноправна за целите на член 3, параграф 1 [64]. Релевантните за преценката в настоящия случай критерии следва да включват относителните предимства на финансовото дружество спрямо позицията, от която преговаря потребителят, и дали клаузите за неустойка са общи условия, които не са били договорени със семейство Radlinger, поради което те не са имали възможност да влияят на тяхното съдържание [65].

74. Необходимо е да се прецени кумулативното действие на всички подобни клаузи в договора за кредит, тъй като същите са приложими, освен ако не са успешно оспорени. (Възможно е обаче потребителят да не е наясно, че може да оспорва такива клаузи, или да не е в състояние да направи това по съображения, свързани с разноски, или тъй като националните процесуални норми не му предоставят такава възможност.)

75. Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 предвижда изрично във втората част от изречението, че договори между продавачи или доставчици и потребители продължават да действат за страните „по останалите условия“, когато договорът може да се изпълнява и „без неравноправните клаузи“. Поради това „националните съдилища са длъжни да не прилагат

63 — Вж. например заключението на генералния адвокат Mengozzi по дело Rampion и Godard (C-429/05, EU:C:2007:199, т. 31—33) и решение Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, т. 33).

64 — Вж. решение Asbeek Brusse и de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 55 и цитираната съдебна практика).

65 — Член 3, параграф 1 от Директива 93/13, вж. също определение Pohotovosť (C-76/10, EU:C:2010:685, т. 57—59).

неравноправните договорни клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, без да са овластени да изменят съдържанието им“[66]. Оттук следва, че когато клаузите са неравноправни по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, националните съдилища трябва да изключат *всички* подобни клаузи, а не само някои от тях.

76. Предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава защитата, гарантирана на потребителите от Директива 93/13, държавите членки трябва да предвидят подходящи и ефективни мерки „за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“ (член 7, параграф 1). Ако националните съдилища имат възможност да изменят съдържанието на неравноправните клаузи в такива договори, това би могло (парадоксално) да застраши постигането на дългосрочната цел на член 7, „тъй като би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя“[67].

77. Ако национален съд установи, че клаузите за неустойка са неравноправни по смисъла на точка 1, буква д) от приложението към Директива 93/13, необходимо ли е да се разгледа кумулативното действие на всички подобни клаузи в даден договор, вместо преценката да се ограничи до клаузите, които заемодателят настоява да бъдат изпълнени, или да се пренебрегнат тези, които се считат за недействителни съгласно националното право?

78. Според мен е необходимо да се разгледа кумулативното действие на клаузите за неустойка.

79. На първо място, това становище е в съответствие с целите на Директива 93/13, обхващащи премахването на практиката на включване на неравноправни клаузи в потребителските договори и гарантирането на защита на потребителите от злоупотреба от страна на продавачи или доставчици, които са в по-силна позиция от потребителя при преговори с него[68]. На второ място, то е в съответствие с член 7, параграф 1 от Директива 93/13 в смисъл, че подобни клаузи следва да се оставят без приложение в тяхната цялост, за да не се насърчават продавачите или доставчиците, и в частност кредиторите в политически и икономически чувствителната област на потребителския кредит, да включват в договорите за кредит клаузи от такъв характер. Такъв по-специално е случаят, когато подобни клаузи се съдържат в общите условия, които не са били предмет на договаряне.

80. С оглед на изложеното стигам до извода, че по смисъла на членове 3 и 4 от Директива 93/13 и точка 1, буква д) от приложението към нея е необходимо запитващата юрисдикция да установи дали кумулативното действие на всички клаузи за неустойка, съдържащи се в договор за потребителски кредит, изисква потребителят да плати непропорционално висока неустойка като компенсация дори когато заемодателят не настоява всички такива клаузи да бъдат изпълнени изцяло или когато някои клаузи за неустойка се считат за недействителни съгласно националното право. В случай че такива клаузи бъдат счетени за неравноправни, прилагането на всички такива клаузи по отношение на потребителя трябва да бъде изключено в тяхната цялост.

66 — Вж. решение Asbeek Brusse и de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 56 и 57 и цитираната съдебна практика).

67 — Вж. решение Asbeek Brusse и de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 58).

68 — Вж. член 3, параграф 1 и член 6, параграф 1; вж. също четвърто и девето съображение от Директива 93/13.

Заключение

81. С оглед на изложените съображения предлагам на Съда да отговори на отправените от Krajský soud v Praze (Окръжен съд Прага) преюдициални въпроси по следния начин:

„– Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори следва да се тълкува в смисъл, че не допуска национални процесуални норми като разглежданите в главното производство, които: i) не дават възможност на съд по несъстоятелността, когато се произнася по инцидентен установителен иск, служебно да проверява действителността, размера или реда на изпълняеми необезпечени вземания, произтичащи от договор за потребителски кредит; ii) не дават възможност на такъв съд служебно да проверява законосъобразността на обезпечено вземане и iii) правят невъзможно и/или прекомерно трудно потребител, който е длъжник, да оспорва изпълняеми необезпечени вземания, когато такива вземания произтичат от договор за потребителски кредит, макар на съда по несъстоятелността да са известни всички необходими за това правни и фактически обстоятелства.

— Член 10, параграф 2, буква г) от Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета следва да се тълкува в смисъл, че национален съд, който е сезиран в производство по несъстоятелност във връзка с договор за потребителски кредит, трябва да провери ex officio дали кредиторът е предоставил на длъжника предвидената в тази разпоредба информация и да наложи съответните санкции съгласно националното право, когато това задължение не е изпълнено.

— Изразът „общия размер на кредита“ в член 10, параграф 2, буква г) от Директива 2008/48 трябва да се тълкува в смисъл, че означава сумите, предоставени на потребителя съгласно договор за кредит по смисъла на член 3, буква л), т.е. сумите, които действително са изплатени от заемодателя на потребителя и следователно са му предоставени за ползване, без да включват каквито и да е разходи, дължими на кредитора. Размерът на усвояването във формулата за изчисляване на годишния процент на разходите съгласно приложение I към тази директива е същият като общия размер на кредита.

— Запитващата юрисдикция следва да провери дали кумулативното действие на клаузите за неустойка в договор за кредит изисква потребителят да плати непропорционално висока неустойка като компенсация по смисъла на членове 3 и 4 от Директива 93/13 и точка 1, буква д) от приложението към нея, дори когато заемодателят не настоява всички такива клаузи да бъдат изпълнени изцяло или когато някои клаузи за неустойка се считат за недействителни съгласно националното право. В случай че такива клаузи бъдат счетени за неравноправни, прилагането на всички такива клаузи по отношение на потребителя трябва да бъде изключено в тяхната цялост“.